

III. Metafyzika

1. Metafyzika jako logika (IV.)
2. **Přehled obsahu *Metafyziky***
 - A. Moderní bádání o jednotě *Metafyziky*
3. Problémy, pojmy a místo metafyziky v systému věd (III., V., VI.)
4. Knihy VII. – IX.: problém jsoucna
5. XII. kniha – $\pi\rho\omega\tau\omicron\nu\ \kappa\iota\nu\omicron\upsilon\nu\ \acute{\alpha}\kappa\iota\nu\eta\tau\omicron\nu$

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

I. kniha (A)

- 1. – 2. kap.:
 - Obecná úvaha o poznání, jeho stupních a o nejvyšším vědění.
 - „Poiétické“ x „teoretické“ vědění.
- 3. kap.:
 - Druhy příčin.
 - Přehled myslitelů, kteří uznávali pouze látkovou příčinu.
- 4. kap. – Přehled myslitelů, kteří navíc zaváděli příčinu pohybu.
- 5. kap.:
 - Problém počátků u pýthagorejců ve vztahu ke stanoveným příčinám.
 - Počátky u Parmenida.
 - Rekapitulace výsledků 3. – 5. kap. – pýthagorejci se ptají *ti estin*.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

I. kniha (A)

- 6. kap. – Platón:
 - Srovnání s pýthagorejci a odlišení od nich.
 - Platónovo pojetí příčin – látka a *ti estin*.
- 7. kap. – shrnutí a hodnocení dosavadních teorií z hlediska příčin:
 - Nikdo nenalezl jiné příčiny než Aristotelés.
 - Stručný přehled toho, kdo našel kolik příčin a jakého druhu.
 - Nikdo dosud nezavedl správně účelovou příčinu.
- 8. kap. – Důslednější promyšlení a kritika dosavadních teorií.
- 9. kap. – Platón:
 - Kritika idejí jako příčin.
 - Kritika idejí pojatých jakožto čísla jako příčin.
- 10. kap. – shrnutí – dosud o příčinách nikdo neřekl nic pořádného.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

II. kniha (α)

- 1. kap.:
 - Význam starších myslitelů při hledání pravdy.
 - Cíl filosofického poznání.
- 2. kap. – argumentace proti možnosti nekonečného řetězce vznikání, účinné i účelové příčiny.
- 3. kap. – výklad musí být uzpůsoben zvykům posluchačů i možnostem předmětu.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

III. kniha (B)

Aporie:

1. Zda se více věd či jedna věda má zabývatí všemi druhy příčin.
2. Zda principy vědeckého dokazování náležejí vědě o podstatě.
3. Zda jest o všech podstatách jediná věda.
4. Zda se ta věda zabývá jenom podstatou či i jejími případy.
5. Zda se příčinami mají nazývatí jenom podstaty vnímatelné či mimo ně ještě jiné.
6. Zda rody či poslední složky jsou principy věcí.
7. Zda principy jsou nejvyšší rody či nejnižší.
8. Zda je možná věda, existují-li jenom jednotlivé věci, a když předmětem vědění jest to, co je obecné.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

III. kniha (B)

Aporie:

9. Zda jest jediný počátek všech věcí a stejné principy či různé.
10. Zda principy věcí pomíjejících a nepomíjejících jsou tytéž či různé.
11. Zda jedno a jsoucno jsou podstatou a principem věcí.
12. Zda čísla a tělesa, plochy a body jsou podstatami a principy či ne.
13. Zda mimo matematické předměty a smyslové věci jsou nějaké odloučené druhy věcí.
14. Zda principy jsou v možnosti, či nějakým jiným způsobem.
15. Zda principy jsou něčím obecným či jsou něčím jednotlivým.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

IV. kniha (Γ)

- 1. – 2. kap.: Vymezení první filosofie jako vědy o jsoucnu.
- Výklad o základních a nejobecnějších principech myšlení.
 - 3. – 6. kap.: Zákon sporu.
 - 7. – 8. kap.: Zákon vyloučeného třetího.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

V. kniha (Δ)

Slovník termínů, např.:

- ἀρχή
- αἴτιον
- στοιχεῖον
- φύσις
- ἔν
- τὸ ὄν
- οὐσία
- ὄλον
- γένος
- συμβεβηκός
- a mnohé další.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

VI. kniha (E)

- 1. kap.:
 - Rozdělení teoretických věd.
 - Zdůvodnění přednosti „theologie“.
- 2. – 3. kap.: Nahodilé nemůže být předmětem vědění.
- 4. kap.: Korespondenční pojetí pravdy a omylu.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

VII. kniha (Z)

- 1. – 2. kap.: Výchozí otázka: Co je jsoouco? → οὐσία. Co je οὐσία?
- 3. kap.: Látka jako ὑποκείμενον není οὐσία.
- 4. – 12. kap.: Je bytnost οὐσία? Zkoumání v souvislosti s definicí, vznikem a tvarem.
- 13. – 15. kap.: καθόλου nemůže být οὐσία. To platí i pro odloučené ideje.
- 16. kap.: Jedno a jsoouco nemohou být οὐσία.
- 17. kap.: οὐσία je počátkem a příčinou – tím je tvar.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

VIII. kniha (H)

- 1. kap.: Shrnutí předchozích úvah o οὐσία.
- 2. kap.: οὐσία ve skutečnosti je tvar a λόγος.
- 3. kap.: Vztah bytnosti k látce. οὐσία jakožto číslo a výměr.
- 4. – 5. kap.: Význam látky pro vznik a pro to, co nevzniká a nezaniká.
- 6. kap.: Problém jednoty toho, co je složeno z látky a tvaru.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

IX. kniha (Θ)

- 1. kap.: Obecné vymezení termínu „možnost“.
- 2. kap.: „Možnost“ v kontextu lidské činnosti.
- 3. – 4. kap.: Vztah možného, uskutečněného a nemožného.
- 5. kap.: „Možnost“ jako lidská schopnost něco konat.

- 6. kap.: „Skutečnost“ z různých hledisek, např. z hlediska lidské činnosti.

- 7. kap.: Co je možností něčeho?

- 8. kap.: Skutečnost je dříve než možnost z hlediska pojmu, podstaty i času.
- 9. kap.: Skutečnost je – z teleologického hlediska – lepší než možnost.
- 10. kap.: Skutečnost z hlediska pravdy a nepravdy.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

X. kniha (I)

- Jedno:
 - 1. – 2. kap.: Významy termínu ἓν. Ἐν καὶ οὐσία.
 - 3. kap.: Jedno a mnohé, totožnost a různost.
- 4. – 10. kap.: Problematika protiv – jedno a mnohé, střední členy, druhová různost.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

XI. kniha (K)

- Shrnutí či opakování dřívějších témat:
 - 1. – 2. kap.: Problémy související s vymezením metodologie i předmětu hledané vědy – viz některé aporie ze III. knihy.
 - 3. kap.: Filosofie zkoumá veškeré jsoucno jakožto jsoucno – viz 1. – 2. kap. IV. knihy.
 - 4. kap.: Vztah první filosofie k fyzice a matematice – viz 1. kap. VI. knihy.
 - 5. – 6. kap.: Zákon sporu, zákon vyloučeného třetího – viz 3. – 8. kap. IV. knihy.
 - 7. kap.: Rozdělení věd a rozlišení teoretických věd – viz 1. kap. VI. knihy.
 - 8. kap.: O nahodilém jsoucnu – viz 2. – 3. kap. VI. knihy.
- 9. – 12. kap.: Problematika pohybu (změny) – možnost a skutečnost, protivy, druhy pohybu.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

XII. kniha (Λ)

- 1. kap.: Problematika οὐσία – je trojí:
 - smysly vnímatelná pomíjející (rostliny, zvířata)
 - smysly vnímatelná nepomíjející
 - nehybná, odloučená (podle některých ideje a matematické předměty).
- 2. kap.: Hutný výklad o vzniku a změně – druhy změny, možnost – skutečnost, význam protiv a látky.
- 3. kap.: Metafyzické vysvětlení změny ve vztahu k látce a tvaru.
- 4. – 5. kap.: O stejnosti nebo různosti počátků jsoucnosti a dalších kategorií.
- 6. – 9. kap.: Výklad o nehybném hybateli, bohu.
- 10. kap.: Kritika některých starších výkladů o počátcích.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

XIII. kniha (M)

- 1. kap.:
 - Nastolena otázka, zda mimo smyslové οὐσίαι je ještě nějaká nehybná a věčná οὐσία, a pokud ano, co to je. Možné odpovědi:
 - předměty matematiky – čísla, čáry apod.,
 - ideje.
 - Zkoumání se zaměří:
 - na existenci matematických předmětů bez ohledu na jejich případný vztah k idejím či na jejich roli jako počátku a podstaty věcí (2. – 3. kap.);
 - pak na samotné ideje (4. – 5. kap. = I, 9), číselné teorie (6. – 8. kap.)
 - a nakonec na otázku, zda podstaty a počátky věcí jsou ideje a čísla (pouze naznačeno v 9. kap. – pokračování na začátku následující knihy).
- 10. kap.: Svébytné téma – zda je obecné předmětem vědy.

1. Přehled obsahu *Metafyziky*

XIV. kniha (N)

- 1. kap.: Kritika platónských počátků jsoucna.
- 2. kap.: Platónské počátky v souvislosti s elejskou filosofií.
- 3. kap.: Kritika číselných teorií.
- 4. kap.: Dobro jako počátek?
- 5. kap.: Jak mohou být čísla příčinami jsoucnosti a bytí věcí?
- 6. kap.: Pýthagorejský výklad věcí pomocí čísel.

III. Metafyzika

1. Metafyzika jako logika (IV.)
2. Přehled obsahu *Metafyziky*
 - A. Moderní bádání o jednotě *Metafyziky*
3. Problémy, pojmy a místo metafyziky v systému věd (III., V., VI.)
4. Knihy VII. – IX.: problém jsoucna
5. XII. kniha – $\pi\rho\omega\tau\omicron\nu\ \kappa\iota\nu\omicron\upsilon\nu\ \acute{\alpha}\kappa\iota\nu\eta\tau\omicron\nu$

1. A. Moderní bádání o jednotě *Metafyziky*

- Jednoznačně jde o seřazení původně samostatných pojednání.
- Filosofickým jádrem jsou knihy ΖΗΘ (VII. – IX.).
- Souvislost a návaznost dále vykazují celky ΒΓΕ (III., IV., VI.) a ΜΝ (tj. XIII. – XIV.).
- První dvě knihy (Α a α) představují dva různé úvody k první filosofii.
- V. kniha (Δ) vůbec s ostatními nesouvisí.
- XI. kniha (Κ) bývá považována za neautentickou.
- Knihy X. (Ι) a XII. (Λ) představují samostatná pojednání.

III. Metafyzika

1. Metafyzika jako logika (IV.)
2. Přehled obsahu *Metafyziky*
 - A. Moderní bádání o jednotě *Metafyziky*
3. Problémy, pojmy a místo metafyziky v systému věd (III., V., VI.)
4. Knihy VII. – IX.: problém jsoucna
5. XII. kniha – $\pi\rho\omega\tau\omicron\nu\ \kappa\iota\nu\omicron\upsilon\nu\ \acute{\alpha}\kappa\iota\nu\eta\tau\omicron\nu$

2. Problémy, pojmy a místo metafyziky v systému věd (III., V., VI.)

- A. Problémy (ἀπορίαι) – *Met.* III.
- B. Pojmy první filosofie – *Met.* V.
- C. Místo první filosofie v systému věd a její význam – *Met.* II., VI.

2. A. Problémy (ἀπορίαι) – Met. III.

- a. Jak? *Aporie*? Co to je? – Příklady.
- b. Původ *aporíí* a jejich význam
- c. Další důležité *aporie*

2. A. a. Jak? *Aporie*? Co to je? – Příklady.

ἀπορία = otázka k diskusi, obtíž, záhada, hádanka

εὐπορία = vyřešení, vyjasnění

διαπορέω = procházení, probírání otázek, problémů

Jak taková *aporie* vypadá?

Obecné schéma:

- Otázka typu „platí o *X* spíše *Y* nebo *Z*?“.
- Zřejmě spíše *Y*, protože to a to.
 - Jenže pak tohle a tohle, a tedy spíše *Z*.
- Ovšem když *Z*, pak zase toto a toto, tedy zřejmě spíše *Y*...

2. A. a. Jak? *Aporie?* Co to je? – Příklady.

1. Zda se více věd či jedna věda má zabývat všemi druhy příčin.

a) Kdyby měla všechny druhy příčin poznávat jediná věda:

- Jak by mohly náležet jedné vědě počátky, které netvoří protivy?
(V tom je implicitně obsaženo tvrzení, že každá věda se zabývá určitým druhem protiv, např. fyzika klídem a pohybem, aritmetika sudým a lichým, což určuje její předmět.)
- V mnoha věcech nejsou všechny počátky – např. v matematice (zkoumá nehybné předměty) není počátkem dobro jakožto účel jednání, a tedy pohybu.

b) Jestliže je tedy více věd o příčinách:

- Která z nich je ta hledaná nejvyšší věda? Věda o které příčině má např. o domu – u něj se scházejí všechny 4 příčiny – nejvyšší poznání?
- U každé příčiny (kromě látky) totiž Aristotelés nachází důvody, že právě věda o ní by měla být nejvyšší vědou.
 - **Účel a dobro** – je vědou vládoucí, protože kvůli dobru se děje vše ostatní.
 - **Podstata, jsočnost** – je poznatelná v nejvyšší míře a je první příčinou. Největší znalostí o věci je, co věc je.
 - **Počátek pohybu** – ten je zásadním poznatkem u vznikání, jednání a změny.

2. A. a. Jak? *Aporie?* Co to je? – Příklady.

1. *Zda se více věd či jedna věda má zabývatí všemi druhy příčin.*

Odpověď?

→ *Met. I, 1-3.*

(Ano, jedna věda, a to ta nejvyšší.)

2. A. a. Jak? *Aporie?* Co to je? – Příklady.

2. Zda principy vědeckého dokazování náležejí vědě o podstatě.

a) Zřejmě ne.

- Právě proto, že tyto axiomy používají všechny vědy, není jasné, proč by jejich poznání mělo spadat zrovna pod první filosofii.
- Dále je otázkou, jestli o axiómech vůbec může být věda.
 - Jednak jsou obecně známé, každá věda je umí používat. Proč je tedy teprve poznávat?
 - Jednak je otázka, jak je vůbec poznávat, když samy jsou tím nejobecnějším poznáním. Musel by existovat nějaký rod (*tj. vymezení předmětu*), zvláštní určení rodu (*πάθη*), a jiné axiomy, z nichž by bylo možno tyto logické zákony dokázat.
- Ale pak by veškeré dokazování představovalo jeden (speciální) vědní obor, protože ve všech důkazech bude užít ZS a ZVT.

2. A. a. Jak? *Aporie?* Co to je? – Příklady.

2. Zda principy vědeckého dokazování náležejí vědě o podstatě.

b) Jenže když ne téže vědě, nýbrž jiné speciální...

- ... která z těch dvou je ta hledaná?
- Totiž hledaná věda má nejobecnější poznání a nic není obecnější než logické axiomy. První filosofie zkoumá počátky a axiomy jsou počátky.

(Tato strana aporie předpokládá jako něco naprosto samozřejmého jednoznačnou hierarchii věd – musí být jedna nejvyšší věda.)

Odpověď?

→ *Met. IV, 3*

(Čtvrtá kniha *Metafyziky* se zabývá především těmito axiomy – už to je odpověď...)

2. A. a. Jak? *Aporie?* Co to je? – Příklady.

6. Zda rody či poslední složky jsou principy věcí.

a) Zřejmě složky, vždyť:

- Prvky geometrických obrazců je to, čeho důkaz je obsažen v důkazech všech nebo většiny obrazců.
Tj. téměř ve všech důkazech se bude pracovat s úsečkou či přímkou či budou předpokládány, tedy důkaz přímky bude prvkem těchto důkazů a přímka samotná prvkem samotných dokazovaných geometrických obrazců.
- U těles pak jsou prvky to, z čeho jsou složena (viz např. Empedoklés a jeho prvky).

2. A. b. Původ *aporii* a jejich význam

- Kde se takové problémy vůbec vzaly?
 - Jde jednak o různé názory, které o těchto problémech měli jiní.
 - Jednak o to, co zatím zůstalo mimo zkoumání.
- A proč se tím zabývat?
 1. Odhalení podstaty problému – bez důkladného promyšlení souvislostí to nelze.
 2. Identifikace cíle, tj. k čemu je třeba dospět.
 3. Podobně jako na soudu dokáže lépe rozhodnout problém ten, kdo vyslechl všechny důvody pro obě možnosti.
 - *Přinejmenším třetí bod odpovídá „filosofickému“ významu dialektiky.*

2. A. b. Původ *aporii* a jejich význam

Shrnutí a zhodnocení:

- Přehled problémů či otázek, které má nejvyšší věda řešit.
- Přehled témat první filosofie vůbec:
 - 1. aporie – identifikace předmětu vzhledem k druhům příčin.
 - 2. aporie – identifikace předmětu vzhledem k oblastem filosofické reflexe (jsoucna a poznání).
 - 6. aporie – hledání počátků jsoucna.

2. A. c. Další důležité aporie

3. aporie – zda jest o všech podstatách (jsoucnostech) jediná věda:
- Opět problém předmětu první filosofie – zabývá se vším jsoucnem (IV, 1) nebo jen nějakou částí (VI, 1; viz také XII, 1)?
4. aporie – zda se ta věda zabývá jenom podstatou či i jejími případy:
- Další určení předmětu, tentokrát z hlediska kategorií.
5. aporie – zda se příčinami mají nazývat jenom podstaty vnímatelné, či mimo ně ještě jiné (čistě „kritická“ aporie, pouze „A“, žádné „B“):
- Existují jen vnímatelné jsoucnosti, nebo vedle nich ještě jiné?
 - Je pouze jeden rod jsoucností, nebo je jich více?
13. aporie – zda mimo matematické předměty a smyslové věci jsou nějaké odloučené druhy věcí:
- Ideje jako jsoucnosti jedinečné co do druhu i co do počtu.
12. aporie – zda čísla a tělesa, plochy a body jsou podstatami a principy či ne. (Aporie 5., 12. a 13. viz Met. XIII-XIV.)

2. A. c. Další důležité *aporie*

7. *aporie* – zda *principy* jsou nejvyšší rody či nejnižší:

- Nejobecnější (jedno a jsoucno), nebo to, co se bezprostředně dotýká jednotlivin a je dále nedělitelné (druh)?

11. *aporie* – zda jedno a jsoucno jsou podstatou a *principem* věcí:

- Platón X problém odvození smyslového světa z geometrie.

10. *aporie* – zda *principy* věcí pomíjejících a nepomíjejících jsou tytéž či různé:

- Jakým způsobem lze pomíjivost a nepomíjivost jsoucnen vysvětlit odkazem na jejich počátky.

15. *aporie* – zda *principy* jsou něčím obecným či jsou něčím jednotlivým:

- A: Jsou-li obecné, nejsou οὐσίαι.
- B: Nejsou-li obecné, nemohou být předmětem vědění.

8. *aporie* – zda je možná věda, existují-li jenom jednotlivé věci, když předmětem vědění jest to, co je obecné:

- A: Neexistuje-li μορφή και τὸ εἶδος mimo celek (jedinost), nebude vědění.
- B: U kterých jsoucnen bude takový odloučený tvar? Bude jeden pro celý druh?

2. B. Pojmy první filosofie – *Met. V.*

1. ἀρχή = počátek
2. αἴτιον = příčina
3. στοιχεῖον = prvek
4. φύσις = přirozenost, příroda, (podstata)
5. ἀναγκαῖον = nutné
6. ἓν = jedno
7. τὸ ὄν = jsoucno
8. οὐσία = jsoucnost, podstata
9. ταὐτόν, ἕτερον, διάφορον, ὁμοῖον = totožné, jiné, odlišné, podobné
10. ἀντικείμενον = protikladné
11. πρότερον-ὑστερον = dřívější-pozdější
12. δύναμις = možnost, mohoucnost
13. ποσόν = kvantita, množství
14. ποιόν = kvalita, vlastnost
15. πρὸς τι = vztažné, vztah
16. τέλειον = dokonalé, úplné
17. πέρας = mez, omezení
18. καθ' ὃ = samo o sobě, podle čeho
19. διάθεσις = rozpoložení
20. ἔξις = držení, vlastnictví
21. πάθος = trpnost
22. στέρησις = zbavenost
23. ἔχειν = mít
24. τὸ ἐκ τινος εἶναι = být z něčeho
25. μέρος = část
26. ὅλον = celek
27. κολοβόν = kusé
28. γένος = rod
29. ψεῦδος = omyl, klam
30. συμβεβηκός = případek

2. B. Pojmy první filosofie – *Met. V.*

Ale kde jsou např. tyto termíny?!

- τόδε τι
- ὕλη
- μορφή
- τὸ τί ἦν εἶναι
 - Ehm, to je přece uvedeno u οὐσία a καθ' ὄ!
- ἐνέργεια
- ἐντελέχεια
- εἶδος
- καθόλου
 - U ὅλον...
- τὸ πρῶτον κινουῦν ἀκίνητον

2. C. Místo první filosofie v systému věd a její význam – *Met. II., VI.*

- Filosofie jako teoretická věda usiluje o pravdu, praktická věda má za cíl výkon, dílo.
- Zatímco v praktických vědách je předmětem vztažné a aktuální, ve filosofii to je něco věčného.
- Poznat pravdu znamená poznat příčinu ($\alpha\iota\tau\acute{\iota}\alpha$).
- Nejvýše pravdivé jsou počátky ($\alpha\rho\chi\alpha\acute{\iota}$) věčných jsoucen – jsou jednak vždy pravdivé a jednak jsou příčinou všeho ostatního.

2. C. Místo první filosofie v systému věd a její význam – *Met. II., VI.*

- Teoretické vědění:
 - **Fyzika**
 - věda o určitém druhu jsoucna (περὶ γένος τι **τοῦ ὄντος**);
 - věda o jsoucnosti, která má v sobě počátek klidu a pohybu (περὶ **οὐσίαν** ἐν ἧ ἢ ἀρχὴ τῆς κινήσεως καὶ στάσεως ἐν αὐτῇ);
 - věda o jsoucnosti, která není odlučitelná od látky (οὐ χωριστή). (Ovšem jako jednotliviny – v pohybu či v klidu – jsou předměty fyziky odloučeny, tj. existují samy o sobě.)
 - **Matematika**
 - věda (aspoň některé její části) o předmětech nehybných (περὶ ἀκίνητα),
 - ale ne odloučených (οὐ χωριστὰ), nýbrž existujících v látce (ὡς ἐν ὕλῃ);
 - **První filosofie (theologie)**
 - věda o nehybné jsoucnosti (**οὐσία** ἀκίνητος), tj. o nějakém jsoucnu o sobě, které není spojeno s látkou a je věčné (πρῶτον κινουῦν ἀκίνητον či nehybní hybatelé)